

TINGKAH LAKU BULI DALAM KALANGAN PELAJAR
SEKOLAH MENENGAH KEBANGSAAN AGAMA DI
SARAWAK.

MAHADI BIN HJ KHALID

Disertasi ini dikemukakan sebagai memenuhi
syarat penganugerahan Ijazah Sarjana Pendidikan
(Psikologi Pendidikan)

FAKULTI PENDIDIKAN
UNIVERSITI TEKNOLOGI MALAYSIA

MEI 2007

Khas untuk semua insan yang menyokong usaha ini...

“Ilmu pengetahuan bukan ciptaan manusia, tetapi rahsia takdir Tuhan yang dipinjamkan kepada manusia. Oleh itu, manusia tidak harus berlaku sombong dengan ilmu pengetahuan yang dimiliki, malah sepatutnya bersyukur.”

(Hamka)

PENGHARGAAN

Syukur Alhamdulillah saya panjatkan ke hadrat Allah S.W.T. Dengan izin-Nya serta limpah kurnia-Nya yang telah menganugerahkan kekuatan, ketabahan dan kesihatan kepada saya, maka terlaksana jua usaha untuk menyempurnakan kajian ini.

Setinggi –tinggi terima kasih dan penghargaan saya ucapkan kepada pensyarah penyelia kajian ini iaitu Prof. Madya Dr. Othman bin Md. Johan atas segala ilmu pengetahuan, kesabaran, dedikasi dan pengorbanan yang dicurahkan sehingga saya dapat menyelesaikan kajian ini.

Penghargaan ini juga ditujukan kepada Dr. Azlina Mohamad Kosnin, Dr. Zainudin Abu Bakar dan Dr. Al-Muz Zammil Yasin, serta semua pensyarah Fakulti Pendidikan, UTM yang telah mencurahkan ilmu-ilmu yang tidak ternilai harganya sepanjang saya berada di bumi UTM ini. Juga kepada Encik Mohamad Fatmi Shah, Cik Mastura Mahfar, Dr. Hj Rosana Bolhassan dan Encik Azhar Md. Sabil yang banyak memberikan bimbingan dan idea-idea dalam menyempurnakan soal selidik kajian ini.

Ucapan terima kasih juga diucapkan kepada pihak pentadbir, guru-guru dan pelajar-pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di seluruh negeri Sarawak Bumi Kenyalang, terima kasih daun keladi. Kajian ini tidak mungkin dapat direalisasikan tanpa bantuan anda semua.

Ucapan penghargaan juga saya tujukan kepada semua pihak yang telah terlibat sama ada secara langsung atau tidak langsung dalam membantu saya menjalankan kajian ini khususnya Pengarah Institut Perguruan Batu Lintang, rakan-rakan di Jabatan Pengajian Islam Dan Moral, IPBL. Tidak dilupakan juga kepada staf-staf di Sektor Pendidikan Islam dan Moral, JPN Sarawak khususnya Ustaz Husin Marip dan Dr. Azhar Ahmad, terima kasih yang tidak terhingga.

Penghargaan juga buat keluarga iaitu Wan Anura Wan Omar, Athira Huwaini, Wan Arif Haikal Alhadi dan juga mak ayah, terima kasih kerana sanggup berkorban masa dan tenaga. Juga kepada rakan-rakan iaitu Ramlan, Rusly, Zurhana dan semuanya yang tidak dapat disebutkan di sini kerana banyak membantu serta mendoakan kejayaan saya.

Ucapan terima kasih juga saya ucapkan kepada Narsih, Ustaz Haki, Ustazah Norazlina, Bang Din, Kak Tie, Kak Intan, Encik Rashid, Ustazah Junita, Puan Vie dan Encik Nazari di atas keprihatinan yang ditunjukkan sewaktu saya berada di Johor.

Semoga usaha ini dapat memberikan sumbangan yang amat bermakna kepada dunia pendidikan yang sangat kita cintai. Sesungguhnya darjat insan berilmu itu lebih baik di sisi Allah S.W.T.

ABSTRAK

Kajian ini bertujuan untuk mengenal pasti tingkah laku buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak yang meliputi jenis tingkah laku buli, ciri-ciri tingkah laku buli, punca-punca tingkah laku buli, kesan tingkah laku buli dan keberkesanan program pencegahan sedia ada dalam mengatasi masalah tingkah laku buli. Seramai 400 orang responden telah dipilih berdasarkan kaedah persampelan rawak berstrata iaitu persampelan berdasarkan ciri populasi. Instrumen kajian yang digunakan dalam kajian ini adalah berbentuk soal selidik yang dibina oleh pengkaji iaitu soal selidik Hubungan Rakan Sebaya dan Skala Pelbagai Dimensi Pemangsaan Rakan Sebaya. Kaedah uji ulang uji digunakan di mana nilai korelasi yang diperolehi bagi soal selidik Hubungan Rakan Sebaya adalah 0.790 dan Skala Pelbagai Dimensi Pemangsaan Rakan Sebaya pula adalah 0.810. Statistik deskriptif iaitu peratus dan min digunakan untuk menganalisis data kajian. Hasil kajian menunjukkan tingkah laku buli dari jenis verbal merupakan tingkah laku buli yang paling dominan dilakukan oleh pelajar-pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak. Ciri-ciri tingkah laku buli dari jenis fizikal merupakan ciri-ciri tingkah laku buli yang paling dominan dilakukan oleh pembuli dan mangsa buli berbanding ciri-ciri tingkah laku buli emosi. Hasil kajian juga mendapati bahawa punca tingkah laku buli fizikal yang sering dilakukan dalam kalangan pelajar yang menjadi pembuli adalah untuk menunjukkan dirinya kuat, umurnya lebih tua dan suka berbangga dengan dirinya manakala punca tingkah laku buli fizikal yang sering berlaku dalam kalangan pelajar yang menjadi mangsa buli adalah seperti umurnya yang lebih muda, tubuh badan yang nampak kelakar dan tidak disukai oleh pembuli. Kesan fizikal yang wujud dalam kalangan pembuli adalah seperti suka melanggar peraturan sekolah, suka mencederakan orang lain dan terlibat dengan jenayah manakala kesan fizikal yang wujud dalam kalangan mangsa buli pula adalah seperti suka ponteng sekolah atau kelas dan tidak suka melakukan aktiviti berkumpulan. Hasil kajian juga mendapati bahawa penglibatan ibu bapa dalam aktiviti sekolah merupakan antara program yang amat berkesan untuk mengawal tingkah laku buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama. Justeru itu, sebagai orang yang paling rapat dengan pelajar, penglibatan ibu bapa dalam setiap program pencegahan yang dijalankan oleh pihak sekolah adalah sangat diperlukan. Beberapa cadangan telah dikemukakan seperti kerjasama pihak luar seperti Polis, Pihak Berkuasa Tempatan dan penglibatan masyarakat adalah perlu untuk mencegah dan menghentikan tingkah laku buli dari terus berleluasa.

ABSTRACT

The purpose of the study was to identify bully behavior among Religious Secondary School (RSS) students in Sarawak. The study was to identify the types of bullying, characteristics of bullying, factors of bullying, effects of bullying and the effectiveness of the programs to controlled bully behavior in Religious Secondary School. A total of 400 students have been chosen by stratified random sampling based on population characteristic. The instrument used in this study was developed by the researcher based on Peer Relations Questionnaire and Multidimensional Peer Victimization Scale. Test re-test was used to determine the reliability and the correlation for Peer Relations Questionnaire is 0.790 and the correlation for Multidimensional Peer Victimization Scale is 0.810. Descriptive statistic comprising of percentage and mean were used to analyze the data. The result showed that verbal behavior was the dominant bully behavior among the students. The physical characteristic was the dominant characteristic among the bullies and their victims as compared to emotional characteristic. It was also found that the physical factors such as showing that they are strong, they are older and always proud of themselves were dominant among the bullies. The result also showed that physical factors, for example they are younger; have a funny physical feature and dislike by the bullies were the physical factors among the bullies' victims. The physical effects among the bullies were breaking the school rules, injuring somebody and involving in crime. The physical effects among the bully victims were absent from school or class and do not like to be involved in group activities. The result also showed that parents' involvement in school activities was effective in controlling bully behavior among Religious Secondary School students. Involvement by the Police Force, Local Authorities and Society was needed to prevent and eliminate bully behavior.

KANDUNGAN

BAB	PERKARA	MUKA SURAT
	JUDUL	ii
	PENGAKUAN	iv
	DEDIKASI	v
	PENGHARGAAN	vi
	ABSTRAK	viii
	ABSTRACT	ix
	KANDUNGAN	x
	SENARAI JADUAL	xiii
	SENARAI RAJAH	xvi
	SENARAI SINGKATAN	xvii
	LAMPIRAN	xviii

BAB I	PENDAHULUAN	
1.1	Pengenalan	1
1.2	Latar Belakang Masalah	6
1.3	Pernyataan Masalah	14
1.4	Objektif Kajian	17
1.5	Persoalan Kajian	18
1.6	Rasional Kajian	20
1.7	Kepentingan Kajian	22
1.8	Skop Kajian	23
1.9	Batasan Kajian	24
1.10	Kerangka Teori	25
1.11	Kerangka Konsep	32
1.12	Definisi Istilah	34
1.13	Penutup	41
BAB II	TINJAUAN LITERATUR	
2.1	Pengenalan	42
2.2	Definisi Tingkah Laku Buli	42
2.3	Teori-Teori Berkaitan Tingkah Laku Buli	45
	2.3.1 Teori Pembelajaran Sosial Bandura	46
	2.3.2 Teori Psikososial Erik Erikson	49
	2.3.3 Teori Hirarki Keperluan Maslow	50
	2.3.4 Teori Psikoanalisis Freud	51
2.4	Masalah Tingkah Laku Buli Di Sekolah	52
2.5	Jenis Tingkah Laku Buli	54
2.6	Punca Tingkah Laku Buli	57
2.7	Ciri-Ciri Pembuli	61
2.8	Ciri-Ciri Mangsa Buli	62
2.9	Kesan Tingkah Laku Buli	64
2.10	Program Pencegahan	66
2.11	Penutup	67
BAB III	METODOLOGI KAJIAN	
3.1	Pengenalan	69
3.2	Reka Bentuk Kajian	69
3.3	Tempat Kajian	70
3.4	Populasi Dan Sampel Kajian	70
	3.4.1 Kaedah Persampelan	71
3.5	Instrumen Kajian	74
	3.5.1 Soal Selidik	76
	3.5.2 Kaedah Terjemahan Soal Selidik	80

	3.5.3	Kajian Rintis	81
	3.5.4	Kesahan Instrumen	82
	3.5.5	Kebolehpercayaan Instrumen	83
	3.6	Prosedur Pengumpulan Data	84
	3.7	Analisis Data	85
	3.7.1	Min	85
	3.8	Penutup	88
BAB IV		DAPATAN KAJIAN	
	4.1	Pengenalan	89
	4.2	Analisis Latar Belakang Responden	89
	4.3	Analisis Deskriptif Berdasarkan Persoalan Kajian	92
	4.4	Penutup	153
BAB V		RUMUSAN, PERBINCANGAN DAN CADANGAN	
	5.1	Pengenalan	154
	5.2	Rumusan Dapatan	154
	5.3	Perbincangan Hasil Dapatan Kajian	157
	5.4	Cadangan Dan Implikasi Kajian	171
	5.5	Cadangan Kajian Akan Datang	175
	5.5	Penutup	177
		RUJUKAN	178
		SOAL SELIDIK	192
		LAMPIRAN	199

SENARAI JADUAL

NO. JADUAL	TAJUK	MUKA SURAT
Jadual 2.1	Jenis-jenis tingkah laku buli	55
Jadual 2.2	Profil diri mangsa buli	64
Jadual 3.1	Taburan populasi dan bilangan sampel mengikut SMKA di Sarawak	71
Jadual 3.2	Konstruk Instrumen kajian	75
Jadual 3.3	Kandungan soalan soal selidik	80
Jadual 3.4	Tahap persepsi tingkah laku buli	86
Jadual 3.5	Tahap persepsi ciri-ciri, punca dan kesan tingkah laku buli	86
Jadual 3.6	Tahap persepsi program pencegahan	86
Jadual 3.7	Jadual ringkasan pengujian statistik persoalan kajian	87
Jadual 4.1	Taburan bilangan responden mengikut jantina	90
Jadual 4.2	Taburan bilangan responden mengikut tingkatan	90
Jadual 4.3	Taburan bilangan responden mengikut keturunan	90
Jadual 4.4	Taburan bilangan responden menetap di asrama	91
Jadual 4.5	Taburan bilangan responden mempunyai kecacatan Fizikal	91
Jadual 4.6	Taburan bilangan responden mengikut penglibatan dengan tingkah laku buli	92
Jadual 4.7	Min keseluruhan jenis-jenis tingkah laku buli	93
Jadual 4.8	Kekerapan jenis tingkah laku buli fizikal	96
Jadual 4.9	Kekerapan jenis tingkah laku buli verbal	99
Jadual 4.10	Kekerapan jenis tingkah laku buli antisosial	102
Jadual 4.11	Min keseluruhan ciri-ciri pembuli	104
Jadual 4.12	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan ciri-ciri tingkah laku buli fizikal pembuli	106

NO. JADUAL	TAJUK	MUKA SURAT
Jadual 4.13	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan ciri-ciri tingkah laku emosi pembuli	108
Jadual 4.14	Min keseluruhan ciri-ciri mangsa buli	109
Jadual 4.15	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan ciri-ciri tingkah laku fizikal mangsa buli	112
Jadual 4.16	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan ciri-ciri tingkah laku emosi mangsa buli	114
Jadual 4.17	Min keseluruhan punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan pembuli	115
Jadual 4.18	Taburan responden mengikut peratus bagi Kekerapan punca-punca fizikal dalam kalangan pembuli	116
Jadual 4.19	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan punca-punca emosi dalam kalangan pembuli	118
Jadual 4.20	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan punca-punca pengaruh luar dalam kalangan pembuli	120
Jadual 4.21	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan punca-punca lokasi dalam kalangan pembuli	123
Jadual 4.22	Min keseluruhan punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan mangsa buli	125
Jadual 4.23	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan punca-punca fizikal dalam kalangan mangsa buli	129
Jadual 4.24	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan punca-punca emosi dalam kalangan mangsa buli	131

NO. JADUAL	TAJUK	MUKA SURAT
Jadual 4.25	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan punca-punca pengaruh luar dalam kalangan mangsa buli	134
Jadual 4.26	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan punca-punca lokasi dalam kalangan mangsa buli	136
Jadual 4.27	Min keseluruhan kesan-kesan tingkah laku buli terhadap pembuli	137
Jadual 4.28	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan kesan tingkah laku buli fizikal terhadap pembuli	140
Jadual 4.29	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan kesan tingkah laku buli emosi terhadap pembuli	142
Jadual 4.30	Min keseluruhan kesan-kesan tingkah laku buli terhadap mangsa buli	143
Jadual 4.31	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan kesan tingkah laku buli fizikal dalam kalangan mangsa buli	146
Jadual 4.32	Taburan responden mengikut peratus bagi kekerapan kesan tingkah laku buli emosi dalam kalangan mangsa buli	148
Jadual 4.33	Taburan responden mengikut peratus dan min bagi keberkesanan program pencegahan sedia ada dalam mengatasi masalah tingkah laku buli di SMKA	152

SENARAI RAJAH

NO. RAJAH	TAJUK	MUKA SURAT
Rajah 1.1	Model Tingkah Laku Buli Berasaskan Teori Pembelajaran Sosial Bandura	29
Rajah 1.2	Kerangka Konsep Tingkah Laku Buli Dalam Kalangan Pelajar Sekolah Menengah Agama Di Sarawak	33
Rajah 2.1	Teori Pembelajaran Sosial Tentang Keagresifan	47

SENARAI SINGKATAN

SMKA	-	Sekolah Menengah Kebangsaan Agama
KPM	-	Kementerian Pelajaran Malaysia
PPG	-	Pegawai Pelajaran Gabungan

SENARAI LAMPIRAN

LAMPIRAN	TAJUK
A	Surat Kebenaran Bahagian Perancangan Dan Penyelidikan Dasar Pendidikan (EPRD) KPM
B	Surat Kebenaran Jabatan Pelajaran Negeri Sarawak
C	Pengesahan Keesahan Kandungan
D	Pengesahan Alih Bahasa

BAB I

PENDAHULUAN

1.1 Pengenalan

Pelajar merupakan elemen atau aset penting dalam negara dan bakal menjadi pemimpin negara pada masa hadapan. Mereka merupakan golongan yang akan terus melaksanakan program pembangunan negara untuk mencapai Wawasan 2020. Pembangunan negara yang pesat dalam sektor ekonomi, sosial dan budaya serta perkembangan teknologi maklumat telah membawa bersama gejala sosial yang negatif dalam kalangan remaja sekolah. Keruntuhan akhlak dan nilai-nilai moral serta gaya hidup yang tidak sihat telah memberi kesan yang buruk kepada keluarga, masyarakat dan negara.

Tajuk-tajuk berita yang membabitkan tingkah laku buli seperti “400 pelajar dikenal pasti langgar disiplin”, “ibu bapa patut bantu sekolah atasi gejala sosial”, “buli gugat semangat belajar” dan “kerjasama penting bagi banteras gengsterisme” banyak dipaparkan di akhbar-akhbar tempatan pada masa kini. Berita-berita seperti ini sudah pasti membayangkan kemerosotan disiplin pelajar dan masalah disiplin di sekolah-sekolah pada masa kini memang amat serius sehingga mencapai tahap yang amat membimbangkan.

Institusi sekolah merupakan pusat untuk membentuk jati diri dan pengisian ilmu. Remaja iaitu pelajar yang menjadi ahli dalam institusi tersebut merupakan harapan agama, bangsa dan negara bagi menerajui kepimpinan negara pada masa hadapan. Tugas mendidik remaja merupakan satu tugas yang penuh dengan cabaran dan amat rumit. Semua pihak yang terlibat dalam institusi sekolah seperti pihak

kerajaan, pentadbir, guru, ibu bapa dan murid memikul tanggungjawab yang besar dalam menentukan kejayaan generasi anak bangsa di masa hadapan.

Zaman remaja dikatakan zaman yang paling unik sekali dalam kehidupan seseorang. Dari aspek fizikal, berlaku perubahan jasmani dan kematangan seksual untuk remaja. Dari segi sosialnya, wujud usaha untuk mencapai kebebasan daripada kongkongan ibu bapa dan kebebasan untuk mencari identiti tersendiri (Mohd Mahzan, 1997).

Golongan remaja atau belia ditakrifkan sebagai mereka yang dalam lingkungan umur selepas zaman kanak-kanak dan sebelum memasuki usia dewasa. Umumnya mereka yang berusia 15 ke 25 membawa ke 30 tahun. Ia juga ditakrifkan sebagai mereka yang sudah baligh hingga berumur sekitar 25 tahun. Ini menepati syariat Islam yang mewajibkan pelaksanaan Rukun Islam seperti sembahyang, puasa dan lain-lain ibadat (Kamal Abdul Manaf, 1998).

Ahli psikologi perkembangan Barat sebenarnya masih belum mencapai kata sepakat apabila menentukan golongan yang dikatakan remaja. Di negara kita, golongan berpendidikan tinggi lebih cenderung membuat sedikit perbandingan di antara remaja dan belia. Walaupun perbezaannya masih belum jelas tetapi ia dapat memberi gambaran perbandingan di antara dua istilah itu (Mohd Mahzan, 1997).

Menurut Mohd Daud (1994), biasanya remaja adalah mereka yang berada dalam lingkungan umur belasan tahun. Secara amnya, golongan remaja berumur antara 11 hingga 19 tahun. Terdapat beberapa istilah yang sering dikaitkan dengan remaja. Antaranya ialah awal belia, anak muda dan orang muda. Istilah lain yang berkaitan pula digunakan bagi menerangkan sifat umum yang ada pada diri remaja itu sendiri, seperti baligh dan matang. Perkataan *juvenil* juga sering disebut kerana ia berkait dengan remaja.

Kamus Dewan (2002) mendefinisikan bahawa remaja bermaksud mulai dewasa, sudah akil baligh dan sudah cukup umur berkahwin. Ada banyak pengertian yang dapat dihuraikan apabila perkataan remaja dibincangkan. Walau bagaimanapun,

banyak pihak bersetuju, tahap remaja adalah tahap umur berkembang dan melibatkan sesetengah perubahan.

Daripada perspektif Islam pula, belia dikaitkan dengan umur baligh. Di dalam al-Quran ada disebut perkataan '*fata*' dan dalam hadis pula disebut perkataan '*syabab*'. Kedua-duanya membawa maksud pemuda atau belia. Menurut Islam, manusia ditentukan kewajipan melaksanakan tanggungjawab kepada Allah Taala, Rasulullah dan masyarakat. Justeru itu, Islam menetapkan usia baligh dan akal sempurna sebagai faktor penentu. Menentukan umur baligh penting bagi menentukan sama ada remaja itu sudah sampai tahap mukalaf ataupun tidak. Mukalaf bermaksud orang yang sudah cukup umur dan diwajibkan mematuhi hukum-hakam Islam. Mereka dipertanggungjawabkan ke atas segala tingkah laku serta perbuatan mereka (Hamid Fahmy Zarkasyi, 1990).

Menurut ahli perundangan Islam, syarat pertama bagi menentukan baligh dilihat kepada lima perkara iaitu tiga untuk lelaki dan dua untuk perempuan (Hamid Fahmy Zarkasyi, 1990). Tanda baligh bagi lelaki adalah bermimpi berserta keluar mani, pertumbuhan fizikal badan dan bersuara garau atau kasar, manakala bagi perempuan pula ialah apabila datang haid dan mengandung. Umur baligh bagi perempuan ialah 10 tahun *qamariyyah*, manakala lelaki pula ialah 12 tahun *qamariyyah*. Namun begitu, sama ada cepat ataupun lambatnya umur baligh individu dipengaruhi oleh keadaan serta persekitaran di mana kanak-kanak itu berada.

Remaja di peringkat umur ini mudah terikut-ikut dengan pengaruh daripada rakan mereka (Mohd Daud, 1994). Remaja yang bertingkah laku positif dan berguna kepada mereka, ianya adalah sangat digalakkan tetapi ada remaja yang terikut-ikut dengan tingkah laku yang negatif dan merugikan seperti membuat kacau bilau, melanggar disiplin, mengganggu orang-ramai dan sebagainya.

Olweus (1993) mendapati bahawa personaliti remaja yang mempunyai masalah tingkah laku sering kali mempunyai hubungan yang kurang baik dengan orang lain dan selalunya terlebih yakin (*over confident*) mengenai tahap keupayaan diri mereka. Kehidupan harian mereka tidak teratur dan mereka biasanya tidak peka

kepada peraturan. Mereka lebih menguasai situasi yang tidak dapat dijangka. Mereka mempunyai potensi untuk mempengaruhi orang lain, bercakap besar, tidak bertimbang rasa dan tidak sabar dengan kelemahan atau kekurangan orang lain. Mereka juga mempunyai ciri-ciri pasif, selalu tidak puas hati dan mempunyai tingkah laku yang sukar dijangka.

Selain daripada itu, menurut Mohd Daud (1994), remaja merasakan bahawa kehidupan berkeluarga adalah tidak memuaskan kerana kurang kasih sayang dan mempunyai tahap konflik yang tinggi. Mereka ini mempunyai kepercayaan diri yang rendah dalam keupayaan untuk mencapai keputusan akademik yang baik. Mereka tidak berminat dengan perasaan dan keprihatinan orang lain dan mengalami suatu ketidakselarasan di atas dirinya yang ideal dan dirinya yang sebenar di mana mereka kadang-kadang bermasalah mencapai identiti yang diinginkan. Mereka juga mempunyai kelemahan untuk mematuhi peraturan dan mempunyai kecerdasan otak yang sederhana atau tinggi tetapi kurang pencapaian dalam bidang akademik.

Kajian oleh Olweus (1994) tentang tahap keganasan remaja dan rakan sebaya mendapati bahawa tingkah laku ganas ini mungkin dipelajari bersama-sama dengan rakan sebaya. Remaja yang tinggal jauh dari perhatian keluarga iaitu mereka yang tinggal bersama-sama rakan sebaya biasanya bertingkah laku ganas. Ini disebabkan kececekan akal kerana tahap umur mereka yang masih muda menyebabkan mereka bertindak mengikut kata hati dan perasaan dan bukannya mengikut pertimbangan akal yang waras.

Laporan akhbar mengenai kes-kes pelanggaran disiplin, keganasan dan buli yang berlaku di sekolah-sekolah menengah kebangsaan merupakan perkara biasa pada hari ini dan merupakan satu masalah disiplin yang utama pada ketika ini. Terdapat lebih 35 kes pelajar sekolah mati atau cedera akibat dibelasah yang dilaporkan dalam tempoh lima tahun ini iaitu dari 1999 hingga 2003 (Berita Minggu, 14 Julai 2005). Kebanyakan kes-kes ini berpunca daripada perbuatan buli.

Kejadian buli yang dilaporkan ini semakin menular di sekolah-sekolah menengah kebangsaan agama di Malaysia. Akhbar di Malaysia telah melaporkan bahawa seorang pelajar tingkatan empat sekolah menengah agama meninggal dunia akibat dibelasah oleh sekumpulan pelajar senior. Gejala tingkah laku buli ini yang membabitkan pelajar aliran agama amat memmeranjatkan masyarakat kerana falsafah SMKA yang digariskan oleh Kementerian Pelajaran Malaysia adalah untuk melahirkan insan yang berperibadi mulia tidak mencapai matlamat yang diharapkan.

Berdasarkan kenyataan-kenyataan di atas, keseriusan masalah buli dalam kalangan murid sekolah perlulah ditangani dengan segera. Jika tidak, ianya mungkin menjadi satu masalah besar kepada negara pada masa hadapan. Peningkatan jumlah kejadian jenayah yang dilakukan oleh pelajar sekolah, seperti kes rogol, seks bebas, kumpulan samseng, buli dan bunuh telah menimbulkan kebimbangan segenap lapisan masyarakat di seluruh negara.

Sering kali pentadbir sekolah dan guru-guru dipersalahkan kerana tidak dapat mendisiplinkan anak-anak didik mereka di sekolah. Sayangnya kita sering melihat sebilangan pihak hanya bertindak dengan menuding jari mencari siapa yang bersalah tanpa mengembeling tenaga dan usaha bagi mencari kaedah dan tindakan untuk menyelesaikan masalah ini. Tanpa bimbingan yang mantap, keputusan dan hala tuju yang akan mereka ambil boleh menghancurkan kehidupan dewasa mereka kerana ketika itu mereka terdedah kepada pelbagai gejala dan *ideologi* yang bukan mudah bagi mereka untuk menghadapi dan menangkisnya.

Pada tahap ini, remaja menghadapi pelbagai kemungkinan yang boleh membawa kepada kegagalan seperti terjebak dengan gejala-gejala sosial yang tentunya akan memudaratkan masa depan mereka. Umumnya, para remaja mengalami pergolakan dalam proses menstabilkan identiti mereka meliputi pandangan, amalan, perwatakan dan sebagainya (Mohd Daud, 1994).

Kefahaman mengenai remaja dan belia menghendaki pendekatan yang mantap untuk membentuk peribadi dan keupayaan mereka. Secara asasnya, program-program pembangunan belia hendaklah mantap dan berkesan agar mudah mereka hayati selaras dengan tahap keilmuan, kebolehan dan pengalaman mereka.

Justeru itu, kajian ini cuba untuk mengkaji apakah jenis-jenis tingkah laku buli yang sering dilakukan dan apakah ciri-ciri pembuli dan mangsa buli dalam kalangan pelajar SMKA. Kajian ini juga ingin mengkaji punca berlakunya tingkah laku buli, apakah kesan tingkah laku buli terhadap pembuli itu sendiri dan mangsanya. Seterusnya, kajian juga dilakukan untuk mengkaji keberkesanan program-program yang telah dan sedang dilaksanakan bagi mengatasi kejadian tingkah laku buli ini daripada berlaku dalam kalangan pelajar-pelajar SMKA.

1.2 Latar Belakang Masalah

Kes-kes berkaitan tingkah laku buli yang biasanya dilaporkan berlaku di Sekolah Menengah Kebangsaan Biasa makin menular ke Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Malaysia. Tanggapan masyarakat terhadap pelajar-pelajar yang belajar di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama amat tinggi kerana ia merupakan sebuah tempat yang diharap dapat melahirkan individu yang berilmu pengetahuan, cemerlang dan seimbang dari aspek *Akhlak Islamiah*. Mereka juga diharapkan mempunyai tingkah laku yang selaras dengan cara hidup Islam.

Perbuatan membuli dalam kalangan pelajar sekolah beraliran agama telah berlaku di Pahang iaitu di Sekolah Menengah Agama (SMA) AlMaidah Addiniah, Padang Tengku, Lipis iaitu salah sebuah daripada 18 sekolah agama di bawah pentadbiran kerajaan negeri atau lebih tepat Jabatan Agama Islam Pahang (JAIP). Seorang pelajar tingkatan satu sekolah berkenaan, Mohd Afiq Qusyairi, 13, menjadi mangsa buli oleh pelajar senior sekolah berkenaan. Berikutan itu, Afiq dikatakan

hampir lumpuh dan terpaksa dipindahkan ke Hospital Kuala Lumpur (HKL) bagi mendapatkan rawatan lanjutan.

Laporan di dalam akhbar Berita Harian bertarikh 10 Julai yang bertajuk “lapan pelajar ditahan kes buli di Miri” menceritakan berita tentang kes buli yang berlaku dalam kalangan pelajar sebuah Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Miri, Sarawak. Polis menahan lapan pelajar tersebut kerana terbabit dalam kes membuli seorang pelajar yang menyebabkan kecederaan pada perut di asrama sekolah itu dan dirawat sebagai pesakit luar di Hospital Miri.

Tingkah laku buli boleh di definisikan sebagai satu perbuatan negatif oleh seseorang yang lebih kuat atau berkuasa terhadap seseorang yang lain yang lebih lemah atau kurang berkuasa secara berulang kali. Tingkah laku buli ialah tingkah laku agresif yang dilakukan secara berulang kali terhadap orang lain secara individu atau secara berkumpulan (Olweus, 1993). Tingkah laku agresif boleh jadi dalam bentuk fizikal atau lisan yang boleh menyebabkan kecederaan atau ketidak selesaan atau kesakitan ke atas individu lain iaitu mangsa buli.

Kajian serta penyelidikan yang sistematik tentang perlakuan buli di sekolah sebenarnya telah bermula sejak akhir tahun 1970-an oleh Den Olweus yang telah membuat beberapa siri kajian terhadap tingkah laku buli di sekolah-sekolah di Scandinavia dan seterusnya kajian-kajian tentang perlakuan buli ini mula disebarkan ke serata dunia (Olweus, 1978). Tingkah laku buli mula dikenal pasti sebagai satu masalah besar di Amerika Syarikat (Dodge *et al.*, 1990), juga di Australia (Rigby dan Slee, 1991), di Jepun (Hirano, 1992) dan di Britain (Whitney dan Smith, 1993).

Tingkah laku buli ialah perbuatan menekan atau menindas sama ada secara fizikal atau psikologi oleh seseorang yang lebih berkuasa terhadap seseorang yang tidak berkuasa. Buli pada asasnya adalah penyalahgunaan kuasa. Ia adalah operasi psikologikal atas fizikal yang berulang-ulang terhadap individu yang lemah oleh individu atau kumpulan yang lebih kuat atau berkuasa (Rigby, 1996).

Menurut Kamus Dewan Edisi Ketiga, buli bermaksud perbuatan mendera dan mempermainkan seseorang supaya dapat menyesuaikan diri dengan suasana baru. Ia juga membawa makna mempermainkan orang lemah dengan tujuan menggertak atau menakutkan.

Buli yang merupakan salah satu cabang kepada perlakuan agresif telah dikenal pasti sebagai masalah yang boleh memberikan impak yang negatif kepada kesihatan fizikal dan psikologikal individu terutama kepada individu yang kerap dibuli dan juga kepada mereka yang kerap membuli rakan semasa mereka remaja (Batsche dan Knoff, 1994). Keagresifan semasa kanak-kanak dan remaja telah menjadi fokus utama kepada banyak kajian emperikal sejak beberapa dekad ini (Guerra, Tolan dan Hammond, 1994).

Pembuli biasanya lebih agresif, mempunyai fizikal yang lebih kuat dan lebih besar berbanding mangsa. Tingkah laku buli dalam kalangan pelajar lelaki lebih kerap berlaku berbanding pelajar perempuan (Olweus, 1993).

Para pengkaji telah mengenal pasti tiga elemen buli terdapat dalam kalangan pembuli iaitu fizikal, lisan dan antisosial (Olweus, 1993). Tingkah laku buli fizikal dan lisan merujuk kepada tingkah laku buli secara langsung. Tingkah laku buli anti sosial pula merujuk kepada tingkah laku buli secara tidak langsung.

Tingkah laku buli fizikal adalah seperti memukul, menarik rambut dan menendang. Tingkah laku buli verbal ialah seperti mengejek, menghina dan mengusik. Tingkah laku buli yang berkaitan dengan tingkah laku anti sosial ialah memulau, menggossip, memfitnah dan merosakkan harta benda. Tingkah laku buli dalam bentuk verbal juga merupakan tingkah laku buli berbentuk psikologi. Manakala tingkah laku buli dalam bentuk antisosial boleh berlaku dalam bentuk fizikal seperti merosakkan harta benda atau dalam bentuk psikologi seperti pemulauan dan fitnah.

Tattum (1988) telah menyatakan bahawa tingkah laku membuli dilakukan atas kehendak atau keinginan untuk mencederakan seseorang dan meletakkan mangsa tersebut dalam situasi yang tertekan atau stress. Manakala menurut Roland (1993) pula, tingkah laku buli biasanya diarahkan kepada individu yang tidak berupaya untuk mempertahankan dirinya di dalam situasi yang sebenar,

Tindakan membuli mungkin dilakukan oleh individu atau kumpulan. Ia secara umumnya termasuklah mencederakan orang lain, mengganggu, mengambil barang orang lain, mempersendakan, memfitnah, mengintip orang lain, menyogok, memanggil nama dengan panggilan yang tidak disukai atau tidak baik, mencela atau mencaci, merosakkan harta benda orang lain dan mengancam (Tattum dan Lane, 1998).

Kajian oleh Persatuan Kebangsaan Pengetua Sekolah Menengah di Amerika Syarikat pada tahun 1984 telah mendapati bahawa hampir 25% daripada pelajar yang terlibat dalam kajian mereka telah menyatakan bahawa perkara yang paling merisaukan mereka ketika berada dalam kawasan sekolah adalah takut dibuli (Batsche dan Knoff, 1994).

Tingkah laku buli dalam kalangan pelajar sekolah bukan sahaja merupakan masalah di negara kita, tetapi ianya juga merupakan masalah di seluruh dunia. Banyak penyelidik seperti Beale (2001); Yoon dan Karen Kerber (2003), mendapati tingkah laku agresif dan buli merupakan satu fenomena tingkah laku yang berleluasa di sekolah pada hari ini.

Hasil kajian mengenai kes buli dalam kalangan murid-murid sekolah di negara-negara Barat mendapati murid yang menjadi pembuli apabila dewasa kelak berkemungkinan besar akan menjadi penjenayah. Manakala mangsa buli pula cenderung untuk membunuh diri akibat tekanan yang dihadapi.

Dapatan daripada penyelidikan yang dijalankan oleh Noran Fauziah (2004) menunjukkan kira-kira 80% daripada 52.4% sampel lelaki dan 47.5% sampel

perempuan terlibat dengan tingkah laku buli psikologi seperti ejek, fitnah, pulau dan sisih dan 42.4% terlibat dengan tingkah laku buli fizikal seperti menolak, memukul dan menempeleng. Kajian ini dilakukan ke atas 2,600 pelajar dari 22 buah sekolah harian dan 3 buah sekolah berasrama penuh di dua buah negeri telah membuktikan bahawa tingkah laku buli berlaku di sekolah.

Abdul Latif (2005) telah membuat kajian terhadap 480 orang pelajar sekolah menengah di Daerah Batu Pahat, Johor dan telah mendapati bahawa hampir 22.7% daripada jumlah responden terbabit menyatakan mereka pernah dibuli. Jumlah ini menunjukkan tahap perlakuan buli di sekolah menengah di daerah tersebut berada di tahap yang rendah.

Tingkah laku buli atau perbuatan buli boleh terjadi dalam dua bentuk iaitu bentuk fizikal dan bentuk psikologi. Tingkah laku buli dalam bentuk fizikal seringkali dilaporkan dalam akhbar utama pada masa kini. Dapatan kajian oleh sarjana Barat menunjukkan bahawa satu daripada sepuluh pelajar sekolah adalah terlibat dalam tingkah laku buli sama ada sebagai pembuli atau mangsa buli (Glover, 2000).

Pihak pentadbir sekolah khususnya para guru perlu lebih peka dan sedar tentang kewujudan tanda-tanda awal bahaya dan ancaman daripada tingkah laku buli di sekolah. Tucker *et al.* (2002) menjelaskan tanda-tanda awal tingkah laku buli ialah;

1. Ancaman dan ugutan
2. Aktiviti-aktiviti yang tidak sah dan mencurigakan di sekolah
3. Cemuhan
4. Aktiviti-aktiviti yang tidak sah dan mencurigakan dalam komuniti.

Masalah buli merupakan satu masalah yang sering berlaku di sekolah-sekolah menengah di Malaysia pada hari ini. Menurut Menteri Pelajaran, Datuk Seri

Hishammudin Tun Hussein, sepanjang tahun 2004 terdapat 1600 orang pelajar terlibat dalam gejala buli (Utusan Malaysia, 11 Januari 2006). Walaupun bilangan pelajar yang terlibat agak kecil iaitu 0.03% daripada jumlah keseluruhan pelajar, gejala buli jika tidak ditangani dengan berkesan akan mendatangkan kesan yang negatif kepada pelajar dan juga institusi sekolah. Kesedaran serta kefahaman yang mendalam tentang tingkah laku buli di sekolah oleh guru dan mereka yang terlibat dalam dunia pendidikan amat perlu dalam usaha mengawal serta mengatasi masalah ini.

Statistik Polis Diraja Malaysia menunjukkan terdapat 3627 kes jenayah yang membabitkan pelajar sekolah pada tahun 2003. Pelajar-pelajar yang terlibat dalam kes tersebut berumur di antara 7 hingga 18 tahun (Berita Minggu, 14 Julai 2005). Kebanyakan kes-kes jenayah tersebut bermula daripada tingkah laku buli. Pelajar yang bertingkah laku agresif buli cenderung untuk membentuk tingkah laku agresif ganas sehingga dewasa.

Aspek pembangunan yang semakin pesat sedang dinikmati oleh setiap warga negara dan ini membuka peluang kepada semua pihak khususnya remaja untuk mendapat pendidikan secara formal yang lebih baik dan sempurna. Namun begitu, kebimbangan ibu bapa terhadap keselamatan anak-anak mereka yang mendapat pendidikan di sekolah semakin lama semakin terhakis dengan insiden-insiden tingkah laku agresif, tingkah laku buli, budaya kumpulan samseng dan sebagainya yang kian meningkat. Ini merupakan cabaran besar kepada pihak sekolah bagi menyediakan satu suasana pembelajaran yang kondusif dan sihat kepada para pelajar.

Berdasarkan sejarah, gejala buli bukanlah budaya masyarakat negara ini. Ia diperkenalkan melalui sistem persekolahan British di Tanah Melayu dan menjadi sebatian dalam masyarakat pelajar sekolah berasrama. Contoh warisan budaya buli ini boleh dilihat di sekolah berprestij Sekolah Tuanku Abdul Rahman (STAR), Ipoh, Perak pada 2003 di mana sekumpulan pelajar cuba menghidupkan semula

kumpulan samseng seperti *High Council*. Buli lebih popular di universiti dengan istilah sesi suai kenal atau majlis ramah mesra pelajar junior-senior.

Pada dasarnya, sesi suai kenal mempunyai tujuan yang baik. Pelajar junior perlu ‘dibuli’ bagi memastikan mereka menghormati senior, mewujudkan semangat ‘kekitaan’ seterusnya memperatkan silaturrahim dan merapatkan jurang umur. Budaya buli juga wujud dalam Angkatan Tentera Malaysia (ATM). Bagaimanapun, pihak pengurusan tentera menyediakan garis panduan yang lengkap mengenai cara ‘membuli’ yang dibenarkan dan tidak dibenarkan. Masalahnya, apabila budaya buli diamalkan kelompok remaja yang masih dangkal pertimbangan akal, tindakan itu bertukar kepada perlakuan ganas. Perbuatan membuli secara berlebihan itulah yang meragut nyawa Muhammad Farid dan menempatkan Muhammad Afiq di katil hospital.

Jenayah remaja seolah-olah berkembang selari dengan pembangunan fizikal yang dicapai negara. Kemajuan negara terutama dalam sektor teknologi maklumat dan komunikasi (ICT) bagaikan meracuni pemikiran remaja kita. Jati diri dan jiwa remaja kita kelihatan semakin rapuh hingga tiada pengawalan diri.

Remaja sekarang berada di persimpangan jalan. Mereka boleh memilih sama ada untuk terus di landasan sempurna atau sebaliknya. Remaja berada di ambang alam dewasa, yang perlu membuat pilihan bijak untuk terus mengecapi kejayaan dan jika tersilap langkah mereka akan berdepan pelbagai masalah. Persoalannya, dapatkah remaja membuat pilihan yang betul sedangkan mereka dikelilingi pelbagai unsur negatif yang mempengaruhi tingkah laku mereka secara sedar atau sebaliknya?. Mampukah pelajaran agama dan moral di sekolah membentuk keperibadian yang kukuh dan kebal daripada pengaruh persekitaran yang tidak sihat?

Berdasarkan fakta pembabitatan remaja dalam jenayah kekerasan, seks atau dadah, keadaan begitu tidak menyebelahi kita. Generasi pelapis negara dilihat lebih cenderung ke jalan yang salah. Institusi pendidikan menengah agama yang

diharapkan sebagai benteng paling kebal menangani gejala sosial dan jenayah juga tidak mampu membendung salah laku remaja, di mana masih ada pelajar sekolah agama tergamak memukul pelajar lain hingga sampai ke satu tahap yang menakutkan iaitu melibatkan kehilangan nyawa.

Tingkah laku buli dalam kalangan pelajar sekolah menengah terutama sekolah aliran agama merupakan satu isu yang perlu diberi perhatian oleh semua pihak yang terlibat dengan kebajikan dan keselamatan pelajar. Ini kerana pelajar-pelajar di sekolah aliran agama telah diterapkan dengan ilmu-ilmu keagamaan seperti Akhlak Islamiah yang diharapkan akan membantu mereka dari terpengaruh dengan anasir-anasir yang tidak diinginkan seperti membuli.

Falsafah Sekolah Menengah Kebangsaan Agama yang telah digariskan oleh Kementerian Pelajaran Malaysia iaitu usaha yang terancang, terkawal dan berterusan berasaskan panduan ilmu, iman dan amal saleh serta budaya Islam dan suasana ke arah melahirkan pelajar yang berilmu pengetahuan, seimbang, cemerlang, berakhlak mulia, bertaqwa dan bertanggungjawab untuk mengamalkan cara hidup Islam serta mampu memberi sumbangan yang bermanfaat kepada agama, diri, ummah dan negara. Ini merupakan panduan untuk membentuk seorang pelajar yang boleh menjauhi diri dari anasir-anasir yang tidak sihat seperti gejala membuli.

Selaku penggubal dasar, Kementerian Pelajaran mempunyai tanggungjawab yang lebih besar. Setiap pendekatan yang diajukan perlu disusuli sejauh mana pelaksanaan dan keberkesanannya. Tanggungjawab mereka bukan hanya tertakluk kepada kejayaan dalam pelajaran, sahsiah diri dan keperibadian anak dan pelajar juga perlu dibentuk supaya cemerlang, gemilang dan terbilang.

Jika setiap orang memainkan peranan masing-masing, nescaya penyakit remaja kita pasti dapat diubati. Ibu bapa, guru, polis hingga kepada pentadbir kerajaan dan penggubal dasar, masing-masing mempunyai peranan untuk

memastikan remaja kita dibimbing ke jalan benar. Perbuatan menyalahkan atau melepaskan tanggungjawab kepada pihak lain tidak akan menyelesaikan masalah.

Masyarakat perlu berwaspada, walaupun bukan anak remaja mereka yang membuli, jika tidak dicegah, mungkin anak remaja mereka pula menjadi mangsa buli. Jika budaya buli tidak dapat dihapuskan, masyarakat kita akan terus berdepan dengan perlakuan ganas pelajar dalam tempoh 10 atau 20 tahun akan datang dan tidak mustahil tahun depan terjadi lagi. Kelak, apabila berlaku lagi pelajar junior mati atau lumpuh akibat dipukul senior, pasti ada pihak yang memberi alasan sama “Biasalah...pelajar yang meningkat remaja, mereka cuma nakal sedikit,” (Harian Metro, 22 Ogos 2005).

1.3 Pernyataan Masalah

Kita masih dibelenggu masalah disiplin dan akhlak pelajar seperti vandalisme, gejala buli, pergaduhan, kegiatan samseng, memukul guru dan membakar sekolah. Perlu diinsafi bahawa rentetan peristiwa demi peristiwa yang berlaku dalam kalangan pelajar kini mendukacitakan.

Kebanyakan pelajar yang terlibat dengan tingkah laku buli tidak menyedari bahawa tingkah laku-tingkah laku yang sering dilakukan dalam kalangan mereka sendiri adalah merupakan tingkah laku buli. Jenis-jenis tingkah laku ini dianggap tingkah laku yang biasa berlaku dalam kalangan mereka seperti suka bertanyakan soalan-soalan yang bodoh, tidak memperdulikan orang lain, mengusik seseorang, membohongi seseorang dan sebagainya. Justeru itu, pelajar-pelajar terbabit tidak sedar bahawa tingkah laku yang telah dilakukan oleh mereka merupakan salah satu jenis tingkah laku buli seperti yang telah didefinisikan dalam kajian ini.

Selain itu, pelajar yang terlibat dengan tingkah laku buli sering menggunakan ciri-ciri dan kelebihan yang ada dalam diri mereka masing-masing

untuk bertingkah laku buli. Ciri-ciri pembuli yang secara fizikalnya kuat dan penghargaan sendiri yang baik ingin mengawal dan mendominasi serta tidak mampu memahami dan menghargai rakan sebaya antara penyebab utama tingkah laku buli ini berleluasa. Ciri-ciri mangsa buli yang pasif, kurang bertindak balas dan mempunyai penghargaan sendiri yang lemah akan menyebabkan pembuli merasa 'seronok' untuk membuli mangsa.

Disebabkan pembuli dan mangsa buli tidak menyedari bahawa kelebihan dan kelemahan masing-masing boleh menjadi penambah baik sesama mereka sendiri, maka kelebihan dan kelemahan itu telah menjadi antara faktor pendorong kepada mereka terbabit sebagai pembuli dan mangsa buli.

Seterusnya, tingkah laku buli yang berpunca dari pelbagai faktor seperti faktor biologi dan perangai, pengaruh keluarga, rakan sebaya dan persekitaran telah menyebabkan masalah ini terus berleluasa dalam kalangan para pelajar, khususnya pelajar sekolah menengah. Pada peringkat usia ini, mereka sedang mengalami krisis identiti iaitu mencari identiti tersendiri untuk berhadapan dengan keluarga, rakan sebaya dan masyarakat sekeliling. Justeru itu, pelajar masih mentah dalam kehidupan ini sering terpengaruh dengan persekitaran yang akan memesongkan mereka dari landasan yang sebenar, seterusnya terlibat dengan gejala tingkah laku buli ini.

Wujud kesan-kesan negatif akibat bertingkah laku buli terutamanya terhadap pembuli seperti suka melanggar peraturan sekolah, bersikap lebih angkuh dan pelbagai lagi kesan-kesan negatif yang akan merosakkan diri pembuli. Manakala kesan negatif terhadap mangsa buli pula adalah seperti takut hendak ke sekolah, suka menyendiri dan sebagainya. Kebanyakan pelajar yang terbabit dengan tingkah laku buli ini tidak sedar kesan-kesan buruk akibat bertingkah laku buli. Apabila ianya telah berlaku, kebanyakan sudah terlambat. Kesan-kesan negatif ini juga akan menyebabkan proses pengajaran dan pembelajaran remaja terbabit akan terbantut, dan seterusnya bakal merosakkan masa depan mereka sendiri.

Masalah tingkah laku buli jika tidak ditangani dengan berkesan akan mendatangkan kesan yang negatif kepada pelajar dan juga institusi sekolah. Kesedaran serta kefahaman yang mendalam tentang tingkah laku buli di sekolah oleh guru dan mereka yang terlibat dalam dunia pendidikan amat perlu dalam usaha mengawal serta mengatasi masalah ini.

Masalah buli merupakan satu masalah yang sering berlaku di sekolah-sekolah menengah di Malaysia pada hari ini terutama di sekolah berasrama penuh, sekolah menengah harian dan juga sekolah menengah aliran agama. Namun jika kejadian buli ini juga berlaku di sekolah menengah aliran agama, ianya agak mengejutkan ramai pihak kerana matlamat penubuhan sekolah menengah aliran agama yang lebih menitik-beratkan tentang pembentukan *Akhlak Islamiah* seakan tidak mencapai apa yang dihajatkan. Masyarakat akan memandang rendah kepada pihak pentadbir sekolah beraliran agama kerana gagal membentuk peribadi pelajar-pelajarnya ke arah pembentukan insan seimbang.

Elemen-elemen tingkah laku buli yang terdapat dalam kalangan pelajar sekolah menengah aliran agama perlulah dikenalpasti bagi membolehkan kita memahami dan menangani masalah buli terutama di sekolah beraliran agama. Perlakuan buli memerlukan langkah-langkah pencegahan yang sewajarnya (Greenbaum, Turner dan Stephens, 1989; Wilson, 1992). Pihak sekolah perlu meningkatkan tahap keprihatinan mereka dalam mengenal pasti punca dan tanda-tanda awal tingkah laku buli bagi merangka strategi pencegahan agar gejala ini tidak terus berleluasa dalam kalangan pelajar sekolah khususnya pelajar aliran agama.

Sesungguhnya, isu buli di sekolah tidak boleh dipandang sebelah mata. Ia memerlukan komitmen semua pihak, baik guru, ibu bapa atau pelajar itu sendiri bagi memastikan institusi sekolah menjadi gedung ilmu dan bukan tempat melahirkan samseng. Buli sama ada untuk berseronok atau kerana benci dan ingin membalas dendam, perbuatan seumpama itu tidak sepatutnya menjadi budaya yang menunjangi institusi sekolah.

Anggapan bahawa sekolah adalah kawasan yang paling selamat untuk pertumbuhan dan perkembangan kanak-kanak perlulah direalisasikan dalam erti kata yang sebenarnya. Persekitaran yang selamat dan selesa sudah semestinya dapat menjana proses pengajaran dan pembelajaran yang sempurna dan berkesan. Jika wujud ancaman seperti gejala tingkah laku buli dalam kalangan para pelajar terutamanya pelajar sekolah agama, maka ianya akan mencacatkan proses pengajaran dan pembelajaran dalam kalangan pelajar, seterusnya akan membantutkan objektif pendidikan yang diinginkan oleh setiap lapisan masyarakat di Malaysia.

1.4 Objektif Kajian

Objektif kajian ini ialah untuk menentukan;

- 1.3.1 Jenis tingkah laku buli yang kerap dilakukan dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak
- 1.3.2 Ciri-ciri pembuli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak
- 1.3.3 Ciri-ciri mangsa tingkah laku buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak
- 1.3.4 Punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan pelajar di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak
- 1.3.5 Kesan tingkah laku buli terhadap pembuli di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak

- 1.3.6 Kesan tingkah laku buli terhadap mangsa buli di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak
- 1.3.7 Keberkesanan program pencegahan sedia ada dalam mengatasi masalah tingkah laku buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak

1.5 Persoalan Kajian

Kajian ini cuba menjawab persoalan-persoalan seperti berikut;

- 1.4.1 Apakah jenis-jenis tingkah laku buli yang kerap dilakukan dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?
- 1.4.2 Apakah tingkah laku buli yang kerap dilakukan dalam kalangan jenis tingkah laku buli fizikal, jenis tingkah laku buli verbal dan jenis tingkah laku buli anti sosial?
- 1.4.3 Apakah ciri-ciri pembuli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?
- 1.4.4 Apakah ciri-ciri tingkah laku yang kerap dilakukan dalam kalangan tingkah laku fizikal dan tingkah laku emosi pembuli?
- 1.4.5 Apakah ciri-ciri mangsa tingkah laku buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?

- 1.4.6 Apakah ciri-ciri tingkah laku yang kerap dilakukan dalam kalangan tingkah laku fizikal dan tingkah laku emosi mangsa buli?
- 1.4.7 Apakah punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan pembuli di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?
- 1.4.8 Apakah punca-punca yang kerap dilakukan dalam kalangan punca tingkah laku buli fizikal, emosi, pengaruh luar dan lokasi pembuli?
- 1.4.9 Apakah punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan mangsa buli di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?
- 1.4.10 Apakah punca-punca yang kerap dilakukan dalam kalangan punca tingkah laku buli fizikal, emosi, pengaruh luar dan lokasi mangsa buli?
- 1.4.11 Apakah kesan tingkah laku buli terhadap pembuli di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?
- 1.4.12 Apakah kesan-kesan yang kerap berlaku dalam kalangan kesan fizikal dan kesan emosi pembuli?
- 1.4.13 Apakah kesan tingkah laku buli terhadap mangsa buli di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?
- 1.4.14 Apakah kesan-kesan yang kerap berlaku dalam kalangan kesan fizikal dan kesan emosi mangsa buli?
- 1.4.15 Adakah program pencegahan sedia ada berkesan dalam mengatasi masalah tingkah laku buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak?

1.6 Rasional Kajian

Segelintir pelajar mungkin tidak menyedari bahawa tingkah laku dan perbuatan mereka selama ini merupakan antara ciri-ciri tingkah laku buli yang akan menyebabkan mereka dan rakan-rakan sebaya menerima kesan yang bersifat negatif. Berdasarkan pernyataan inilah, penting untuk pelajar mengetahui apakah jenis-jenis tingkah laku buli itu kerana mereka mungkin tidak menyedari bahawa tingkah laku dan perbuatan buli yang dilakukan selama ini adalah bersifat membuli dan memberi kesan terhadap rakan-rakan mereka. Pelajar juga perlu mengetahui ciri-ciri pembuli dan mangsanya agar mereka dapat berinteraksi dan memilih rakan-rakan yang memiliki ciri-ciri tingkah laku yang baik demi menjamin perpaduan dan ikatan persahabatan.

Pelajar perlu didedahkan punca-punca berlakunya tingkah laku buli agar mereka dapat mengelak dan dapat mempertahankan diri mereka daripada terlibat dalam tingkah laku buli ini. Pelajar perlu memahami dan mengetahui kesan-kesan tingkah laku buli terhadap pembuli dan mangsanya kerana wujud kesan-kesan negatif terhadap emosi dan fizikal yang amat besar yang boleh mengganggu penumpuan pelajar terbabit terhadap pelajaran disekolah.

Pelajar juga perlu mengetahui apakah bentuk pencegahan yang diperlukan agar tingkah laku buli ini dapat dikurangkan, seterusnya tidak menjadi budaya dalam kalangan para pelajar di sekolah di Malaysia. Masalah tingkah laku buli juga akan menyebabkan pelajar terutama sekali yang menjadi mangsa buli merasakan bahawa sekolah bukan lagi merupakan satu tempat yang selamat. Begitu juga dengan ibubapa yang merasa ragu-ragu tentang keselamatan anak mereka di sekolah. Ini akan menjadikan tugas pihak sekolah dan guru bertambah iaitu perlu berperanan sebagai pengawas dan penguat kuasa selain daripada tugas mendidik. Langkah segera perlu dilakukan bagi memulihkan imej Kementerian Pelajaran iaitu sebagai tonggak utama dalam lapangan pendidikan di Malaysia.

Laporan-laporan negatif di media-media tempatan berkenaan tingkah laku buli di sekolah-sekolah di Malaysia telah menggugat keupayaan Kementerian Pelajaran dalam menjamin pelaksanaan proses kurikulum dan ko-kurikulum yang selesa dan selamat dalam kalangan pelajar sekolah. Oleh itu, maka kajian ini amat sesuai dan wajar untuk mendapatkan gambaran kelaziman tingkah laku buli di sekolah menengah khususnya di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama bagi menilai semula keberkesanan kurikulum, ko-kurikulum, sistem dan peraturan yang telah dan sedang diamalkan selama ini. Dapatan kajian ini diharapkan akan menjadi sandaran untuk menambahbaik program-program pencegahan tingkah laku buli sedia ada bagi melahirkan warganegara yang berilmu, berketerampilan dan berdaya saing.

Persekitaran sekolah yang selamat akan menjamin kejayaan proses pengajaran dan pembelajaran. Tingkah laku buli merupakan salah satu masalah yang perlu di atasi oleh guru dan pentadbir sekolah agar segala proses pengajaran dan pembelajaran berjalan dengan lancar. Pihak sekolah perlu bersikap proaktif demi menjamin keselamatan pelajar dengan mewujudkan program-program pencegahan yang bersesuaian bagi membendung dan menangani masalah tingkah laku buli ini daripada berleluasa. Oleh itu, kajian ini dapat melihat tempat-tempat berlakunya tingkah laku buli ini dan apakah langkah-langkah pencegahan yang dilakukan oleh pihak sekolah. Dapatan kajian boleh dijadikan rujukan bagi mengenal pasti tempat berlakunya tingkah laku buli agar aspek-aspek keselamatan dan pencegahan dapat ditingkatkan demi keselamatan para pelajar.

Tanggungjawab menjaga keselamatan pelajar terletak di bahu pihak pentadbir sekolah, guru, ibu bapa dan juga masyarakat. Justeru itu, semua pihak perlu didedahkan dengan maklumat-maklumat mengenai tingkah laku buli agar mereka mendapat gambaran yang jelas dan tepat tentang tingkah laku buli yang sedang berlaku di sekolah. Ini akan dapat membantu semua pihak khususnya guru dan Persatuan Ibu Bapa menangani dan membendung masalah ini daripada berleluasa.

1.7 Kepentingan Kajian

Sesuatu kajian itu dianggap penting dalam tiga cara iaitu yang pertama ianya mestilah menyumbang kepada pengetahuan, kedua ianya berguna serta bermakna kepada pembentukan polisi atau dasar yang berkaitan dan ketiga ianya mestilah berguna kepada pengamal atau orang yang terlibat dalam bidang tersebut (Baker, 1994).

Hasil dapatan kajian ini diharap akan memberi manfaat kepada Kementerian Pelajaran khususnya Jabatan Pelajaran Negeri Sarawak, para pentadbir dan guru di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak, masyarakat, ahli keluarga dan pelajar-pelajar dari beberapa aspek berikut:

Kajian ini diharap akan menghasilkan ilmu pengetahuan berkenaan dengan tingkah laku buli. Dapatan daripada kajian ini juga akan dapat menjelaskan lagi tentang tingkah laku buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama terutama jenis-jenis tingkah laku buli, ciri-ciri pembuli dan mangsa buli, kesan tingkah laku buli terhadap pembuli itu sendiri dan mangsanya serta program-program pencegahan yang telah dan sedang dilakukan oleh pihak pentadbir sekolah khususnya di Sekolah Menengah Agama di Sarawak.

Di samping itu, dapatan ini juga diharapkan membolehkan pelajar yang menjadi pembuli dan pelajar yang menjadi mangsa buli mendapatkan bantuan daripada pihak yang berkenaan seperti pihak guru, kaunselor dan sebagainya bagi menyelesaikan konflik dalaman dan luaran yang dialami mereka.

Dapatan daripada kajian ini akan juga dapat digunakan oleh pihak Kementerian Pelajaran Malaysia, Jabatan Pelajaran Negeri Sarawak dan pentadbir serta guru-guru Sekolah Menengah dalam merancang program-program pencegahan dan penyelesaian masalah tingkah laku buli dalam kalangan pelajar sekolah menengah khususnya Sekolah Menengah Kebangsaan Agama bagi mewujudkan persekitaran sekolah yang selamat.

Dapatan kajian ini juga akan dapat digunakan sebagai garis panduan serta asas kepada pembentukan polisi bagi menangani dan mencegah tingkah laku buli di sekolah seperti polisi antibuli.

Para guru khususnya guru-guru kaunseling akan mendapat faedah daripada dapatan kajian ini. Dapatan kajian ini akan dapat membantu guru untuk mengatasi dan mencegah masalah buli yang berlaku di kelas atau di sekolah. Ianya juga akan membekalkan maklumat-maklumat berkenaan tingkah laku buli yang boleh digunakan oleh guru bagi menangani masalah buli yang berlaku di kelas mereka.

Pihak-pihak lain yang berkaitan dengan pelajar sekolah seperti ibu bapa dan masyarakat serta pertubuhan-pertubuhan bukan kerajaan seperti PIBG, pertubuhan belia dan kesatuan guru boleh juga memaafatkan dapatan kajian ini dalam usaha merancang program kemasyarakatan terutamanya terhadap para remaja ke arah masyarakat yang berbudi bahasa dan cemerlang.

Ibu bapa melalui Persatuan Ibu Bapa dan Guru (PIBG) serta bantuan pertubuhan sukarela yang lain diharapkan dapat membantu pihak sekolah dan kerajaan dalam menangani masalah tingkah laku buli melalui hasil dapatan yang akan didapati kelak. Ianya juga dapat dijadikan garis panduan kepada ibu bapa dalam aspek pengawasan disiplin anak-anak mereka sama ada di rumah mahupun di sekolah. Kesedaran tentang keburukan tingkah laku buli perlu didedahkan dengan sewajarnya agar tingkah laku ini dijauhi.

1.8 Skop Kajian

Kajian ini bertujuan untuk menentukan jenis tingkah laku buli, ciri-ciri pembuli dan mangsa buli dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak. Fokus penyelidikan adalah kepada kekerapan tingkah laku buli yang berlaku dalam kalangan pelajar khususnya pelajar tingkatan 2 dan tingkatan 4 kerana pelajar

pada peringkat umur ini berada di tahap awal dan pertengahan remaja. Mereka dilihat kurang matang dalam bertingkah laku prososial. Remaja diperingkat umur begini berusaha untuk memahami persekitaran masing-masing mengikut persepsi mereka yang tersendiri.

Kajian ini juga untuk menentukan punca-punca pelajar bertingkah laku buli dan kesan tingkah laku buli terhadap pembuli dan juga mangsanya, seterusnya apakah keberkesanan langkah-langkah pencegahan sedia ada bagi membendung gejala ini dari terus berlaku.

1.9 Batasan kajian

Kajian ini melibatkan hanya pelajar tingkatan 2 dan 4 di semua 8 buah Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak iaitu 3 buah di Bahagian Kuching, sebuah di Sibu, sebuah di Miri, sebuah di Limbang, sebuah di Igan dan sebuah di Sri Aman. Dapatan yang terhasil daripada kajian ini hanyalah hasil daripada analisis daripada bilangan yang terhad ini sahaja. Responden yang dipilih dalam kajian ini adalah daripada kalangan pelajar-pelajar yang pernah terlibat dengan aktiviti tingkah laku buli.

Aspek-aspek yang menjadi persoalan dalam kajian ini seperti jenis-jenis tingkah laku buli, ciri-ciri pembuli, ciri-ciri mangsa buli, punca tingkah laku buli, kesan tingkah laku buli dan keberkesanan program pencegahan sedia ada adalah terbatas kepada apa yang didefinisi secara operasional dalam kajian ini sahaja.

Pembolehubah-pembolehubah yang digunakan dalam analisis bagi menjawab persoalan kajian adalah terhad kepada apa yang dinyatakan di dalam instrumen kajian sahaja. Kajian secara tinjauan dijalankan sekali sahaja dalam tempoh tertentu menggunakan soal selidik bagi mendapatkan data-data kajian. Dapatan kajian ini juga sangat bergantung kepada kejujuran pelajar-pelajar yang

terbabit sebagai responden dalam memberikan jawapan yang tepat dan benar kepada soal selidik yang dikemukakan. Responden diberi jaminan bahawa respon mereka dalam kajian ini adalah dirahsiakan. Kesahan dan kebolehpercayaan sangat bergantung kepada keikhlasan dan kejujuran jawapan responden.

1.10 Kerangka Teori

Kewujudan tingkah laku buli dalam kalangan remaja dan kesannya kepada pembuli dan mangsa buli dapat disusur galurkan kepada beberapa teori khususnya Teori Pembelajaran Sosial Bandura, Teori Psikososial Erikson, Teori Hirarki Keperluan Maslow dan Teori Psikoanalisis Freud. Namun begitu, pengkaji menggunakan Teori Pembelajaran Sosial dalam menghuraikan jenis, punca, ciri-ciri dan kesan tingkah laku buli terhadap pembuli dan mangsa buli.

Teori Pembelajaran Sosial dibangunkan berasaskan kepada kajian empirikal. Pada peringkat permulaan, pembentukan Teori pembelajaran Sosial, Bandura (1973) telah menjalankan satu eksperimen di makmal di mana kanak-kanak prasekolah memerhati tingkah agresif model dewasa terhadap patung Bobo. Dapatan daripada eksperimen ini menunjukkan kanak-kanak yang memerhati tingkah laku agresif individu lain sama ada secara langsung atau melalui filem atau melalui kartun akan bertingkah laku agresif selepas itu berbanding kanak-kanak yang tidak memerhatikannya. Banyak kajian yang dijalankan selepas itu menyokong dapatan kajian itu (Renfrew, 1997).

Menurut Bandura (1973), tingkah laku buli yang merupakan salah satu cabang tingkah laku agresif merupakan satu tingkah laku yang dipelajari dan bukannya satu tingkah laku yang wujud secara semulajadi dalam diri individu. Menurut beliau lagi, antara ciri-ciri utama di mana sesuatu tingkah laku dipelajari oleh pelakunya adalah mengenai ciri-ciri persamaan yang terdapat di antara pelaku dengan orang yang ditiru. Mereka lebih cenderung dipengaruhi oleh seseorang yang

penampilannya seperti mereka, daripada oleh seseorang yang menampilkan perbezaan yang ketara dengan mereka.

Dalam kajian Bandura (1973) juga mendapati kadar peniruan tingkah laku berkurangan jika ciri-ciri persamaan antara remaja dan model kurang. Selain itu, usia dan jantina model juga memainkan peranan dalam peniruan tingkah laku. Beliau mendapati manusia lebih cenderung meniru model yang sama jantina dengannya. Umur juga mempengaruhi peniruan tingkah laku seseorang. Contohnya, remaja didapati mudah terpengaruh dengan tingkah laku rakan sebaya.

Faktor lain seperti status dan pangkat juga penting dalam mempengaruhi tingkah laku. Iklan di media elektronik sangat berkesan dalam mempamerkan status yang tinggi, ahli sukan terkenal, pelakon yang glamor dan sebagainya supaya penonton membeli produk yang diiklankan. Model yang menampilkan ciri-ciri berdaya saing, berkemahiran dan berkuasa lebih mendapat perhatian jika dibandingkan dengan model yang tidak mempunyai ciri-ciri sedemikian.

Seterusnya, aspek peneguhan dan ganjaran luaran memainkan peranan yang penting dalam aspek pembentukan tingkah laku buli, malah ia dapat dikatakan sebagai salah satu daripada sebab dan punca mengapa seseorang itu bertingkah laku agresif seperti membuli. Mengikut Teori Pembelajaran Sosial, tingkah laku agresif adalah tingkah laku instrumental yang dikawal oleh peneguhan dan ganjaran luaran (Bandura, 1973). Peneguhan dan ganjaran luaran ini mungkin dalam bentuk yang dapat dilihat seperti mempunyai ramai rakan ataupun perasaan seperti kepuasan dan kebanggaan.

Kenyataan ini disokong oleh Connor (2002) yang menyatakan bahawa tingkah laku buli ialah tingkah laku agresif proaktif iaitu tingkah laku agresif yang bertujuan untuk memenuhi kemahuan dan memperolehi ganjaran. Apabila model menerima ganjaran sewajarnya daripada tingkah lakunya, keadaan ini boleh menjadi insentif yang kuat kepada remaja lain untuk memberi tumpuan, mengingatnya dan meniru tingkah laku tersebut.

Sesuatu tingkah laku akan diperkukuhkan melalui pengulangan terhadap peranan model atau orang yang ditiru dalam melakukan tingkah laku agresif seperti membuli. Sekiranya ibu bapa, guru-guru atau rakan sebaya yang menjadi model kepada remaja kerap melakukan tingkah laku agresif seperti membuli, maka tingkah laku tersebut akan ditiru oleh remaja, seterusnya diperkukuhkan.

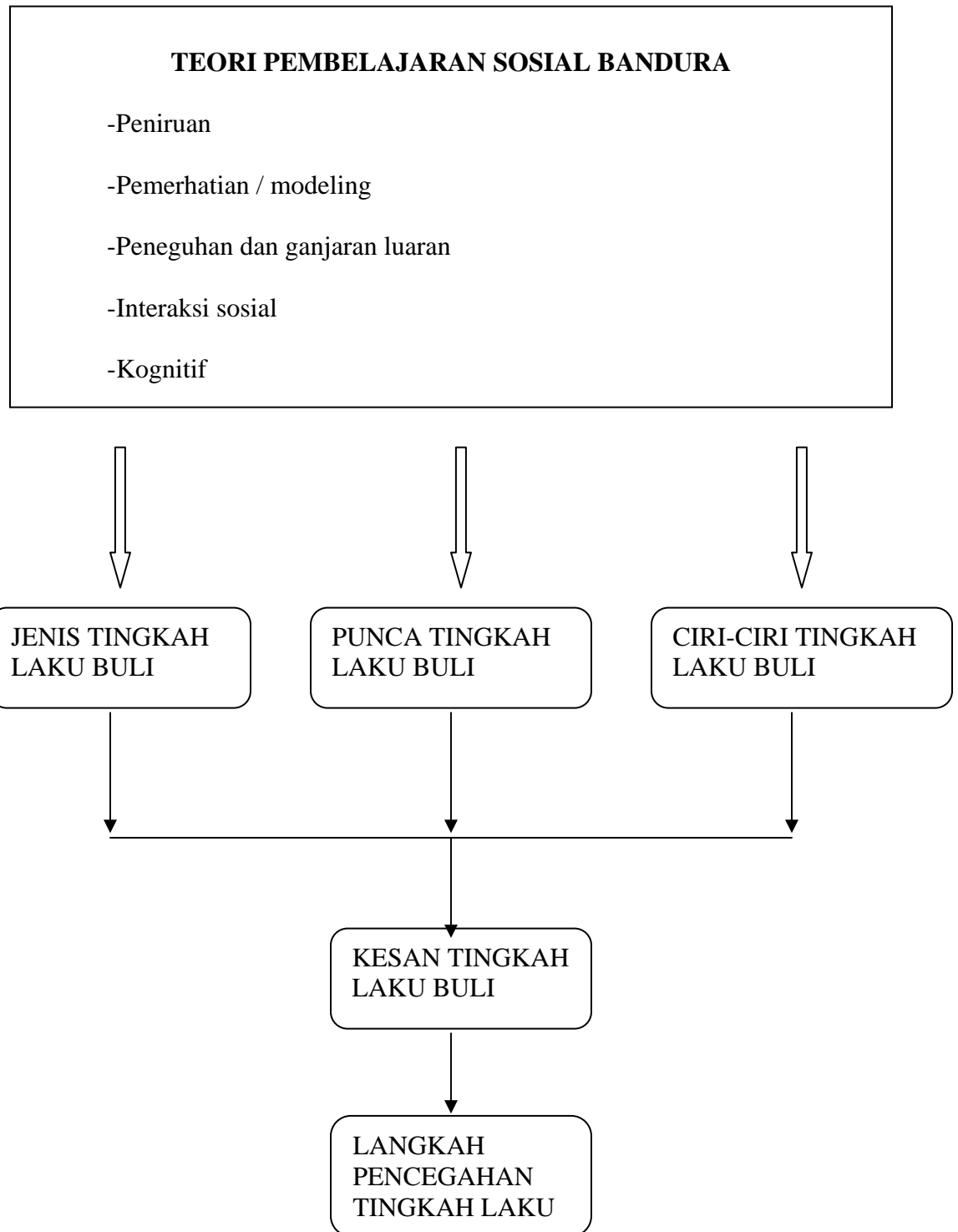
Sebagai makhluk yang dianggap '*social animal*', manusia amat memerlukan interaksi sesama mereka. Salah satu tujuan interaksi adalah untuk mendapat pengakuan bahawa seseorang itu diterima dalam satu-satu kumpulan. Dalam usaha untuk diterima atau menjadi ahli sesebuah kumpulan, ia perlu menyingkirkan orang lain daripada kumpulan tersebut. Oleh itu, seseorang yang ingin diterima dalam mana-mana kumpulan akan berusaha agar ahli atau orang lain disingkirkan, dan salah satu caranya adalah dengan bertingkah laku agresif (membuli).

Pembuli akan cuba untuk menyakinkan rakan sebaya mereka untuk menolak atau menyingkirkan individu tertentu daripada kumpulan atau interaksi sosial. Kesan daripada perlakuan ini adalah penolakan atau penyingkiran oleh kumpulan atau rakan terhadap mangsa pada ketika mangsa sangat-sangat menghargai nilai hubungan sosialnya. Tingkah laku buli juga bertujuan untuk memperolehi kuasa atau penerimaan oleh rakan sebaya. Seterusnya, tingkah laku buli melibatkan manipulasi sosial untuk mendatangkan kemudaratan terhadap penerimaan seseorang oleh kumpulan atau menentukan jenis-jenis tingkah laku buli. Mereka akan cenderung melakukan perkara yang sama supaya dapat diterima oleh rakan sebaya.

Kognitif juga memainkan peranan dalam pembentukan tingkah laku seseorang individu. Teori Pembelajaran Sosial merupakan gabungan Teori Pengukuhan (Rangsangan – tindak balas) dan Teori Kognitif. Teori Pembelajaran Sosial menjelaskan bahawa tingkah laku manusia akibat daripada pengaruh interaksi antara kognitif dan persekitaran dan perlakuan manusia lain. Walaupun begitu, Teori Pembelajaran Sosial tidak mengabaikan peranan kognitif. Individu masih mempunyai pilihan sendiri dalam menentukan tingkah laku sendiri. Peranan kognitif yang dapat difahami akan berfungsi dalam menentukan sasaran atau

mangsa untuk dibuli. Kebanyakan pembuli akan memilih mangsa yang lemah daripadanya.

Setiap tingkah laku mempunyai kesan terhadap pelaku dan mangsa tingkah laku tersebut. Tingkah laku buli memberi kesan secara fizikal dan emosi terhadap pembuli dan mangsa buli. Menurut Bandura (1973), seseorang boleh mengawal perbuatannya dengan membayangkan akibat dan kesannya walaupun kita belum mengalaminya. Ia melibatkan proses kognitif iaitu pembuli akan memikirkan kesan akibat tingkah laku buli tersebut ke atas mangsa buli. Proses pemerhatian oleh mangsa buli terhadap tingkah laku pembuli juga melibatkan proses kognitif. Kesan yang terhasil lebih menjurus ke arah kesan berbentuk negatif sama ada terhadap pembuli atau mangsa buli.

Rajah 1.1: Model Tingkah Laku Buli Berasaskan Teori Pembelajaran Sosial Bandura

Berdasarkan rajah 1.1 di atas, pengkaji memilih Teori Pembelajaran Sosial sebagai model tingkah laku buli dalam kajian yang dijalankan. Pengkaji memilih Teori Pembelajaran Sosial sebagai model kajian kerana teori ini melihat tingkah laku buli merupakan satu tingkah laku yang dipelajari dan bukannya satu tingkah laku yang wujud secara semulajadi dalam diri individu. Oleh itu, pendekatan Teori Pembelajaran Sosial adalah sesuai pada pandangan pengkaji untuk melihat dan menganalisis isu tingkah laku buli dalam kalangan pelajar sekolah menengah rendah kerana pada usia remaja, seseorang individu itu banyak meneroka dan mempelajari sesuatu termasuklah tingkah laku.

Mengikut Teori Pembelajaran Sosial, tingkah laku agresif adalah tingkah laku instrumental yang dikawal oleh peneguhan dan ganjaran luaran (Bandura, 1973). Oleh itu tingkah laku agresif termasuklah tingkah laku buli dilihat sebagai hasil daripada proses pembelajaran dan peniruan terhadap tingkah laku orang lain. Tingkah laku buli ialah tingkah laku agresif proaktif iaitu tingkah laku agresif yang bertujuan untuk memenuhi kemahuan dan memperoleh ganjaran (Connor, 2002).

Pengkaji juga menggunakan Teori Pembelajaran Sosial sebagai model kajian kerana teori ini juga menekankan peranan model dalam mempengaruhi tingkah laku seseorang. Latihan pemerhatian atau modeling adalah amat penting dalam pembentukan tingkah laku agresif seperti buli (Renfrew, 1997). Ibu bapa dan rakan sebaya merupakan model bagi kanak-kanak. Jika ibu bapa menunjukkan tingkah laku agresif di hadapan kanak-kanak, kanak-kanak itu akan meniru tingkah laku tersebut. Rakan sebaya juga boleh menjadi model bagi tingkah laku agresif seperti buli. Salah satu sebab mengapa pemerhati kejadian buli turut membuli ialah kerana peniruan (Olweus, 1978).

Penggunaan teori ini dirasakan sesuai kerana tingkah laku buli juga adalah akibat daripada interaksi sosial. Tingkah laku buli melibatkan manipulasi sosial untuk mendatangkan kemudaratan terhadap penerimaan seseorang oleh kumpulan atau rakan-rakan (Olweus, 1993; Crick, Bigbee dan Howes, 1996; Owens, Slee dan Shute, 2001). Pembuli cuba untuk menyakinkan rakan sebaya mereka untuk menolak

atau menyingkirkan individu tertentu daripada kumpulan atau interaksi sosial. Kesan daripada perlakuan ini adalah penolakan atau penyingkiran oleh kumpulan atau rakan terhadap mangsa pada ketika mangsa sangat-sangat menghargai nilai hubungan sosialnya. Tingkah laku buli juga bertujuan untuk memperoleh kuasa atau penerimaan oleh rakan sebaya.

Pengkaji memilih teori ini kerana tingkah laku buli juga adalah akibat daripada interaksi sosial. Menurut Owens, Slee dan Shute (2001), tingkah laku buli melibatkan manipulasi sosial untuk mendatangkan kemudaratan terhadap penerimaan seseorang oleh kumpulan atau menentukan jenis-jenis tingkah laku buli. Mereka akan cenderung melakukan perkara yang sama supaya dapat diterima oleh rakan sebaya.

Pembuli sering kali dianggap kuat dan berkuasa. Kanak-kanak juga belajar melalui interaksi sosial. Interaksi sosial ini boleh berlaku di sekolah seperti di kelas, di padang permainan dan di kantin atau di rumah. Melalui interaksi sosial inilah kanak-kanak belajar atau meniru perlakuan-perlakuan yang positif seperti menghormati dan tolong-menolong atau pun tingkah laku negatif seperti buli dan mencuri.

Penggunaan Teori Pembelajaran Sosial juga dianggap sesuai oleh pengkaji kerana teori ini juga mengambil kira peranan kognitif dalam pembentukan tingkah laku seseorang individu. Teori Pembelajaran Sosial merupakan gabungan Teori Pengukuhan (Rangsangan – tindak balas) dan Teori Kognitif. Teori Pembelajaran Sosial menjelaskan bahawa tingkah laku manusia akibat daripada pengaruh interaksi antara kognitif dan persekitaran dan perlakuan manusia lain.

Walaupun begitu, Teori Pembelajaran Sosial tidak mengabaikan peranan kognitif. Individu masih mempunyai pilihan sendiri dalam menentukan tingkah laku sendiri. Peranan kognitif yang dapat difahami akan berfungsi dalam menentukan sasaran atau mangsa untuk dibuli. Kebanyakan pembuli akan memilih mangsa yang lemah daripadanya.

Dapatlah disimpulkan bahawa Teori Pembelajaran Sosial Bandura ini telah membuktikan bahawa proses peniruan, pemerhatian, peneguhan dan ganjaran luaran, interaksi sosial dan kognitif merupakan satu proses yang membentuk jenis-jenis tingkah laku buli, punca-punca tingkah laku buli dan ciri-ciri tingkah laku buli. Semuanya ini akan menghasilkan kesan-kesan tertentu terutamanya kesan-kesan berbentuk negatif terhadap pembuli dan juga mangsa buli. Oleh itu, program-program pencegahan yang sedang dan telah dilakukan di peringkat sekolah selama ini sudah semestinya dapat mengurangkan atau membendung gejala tingkah laku buli ini dari terus berleluasa.

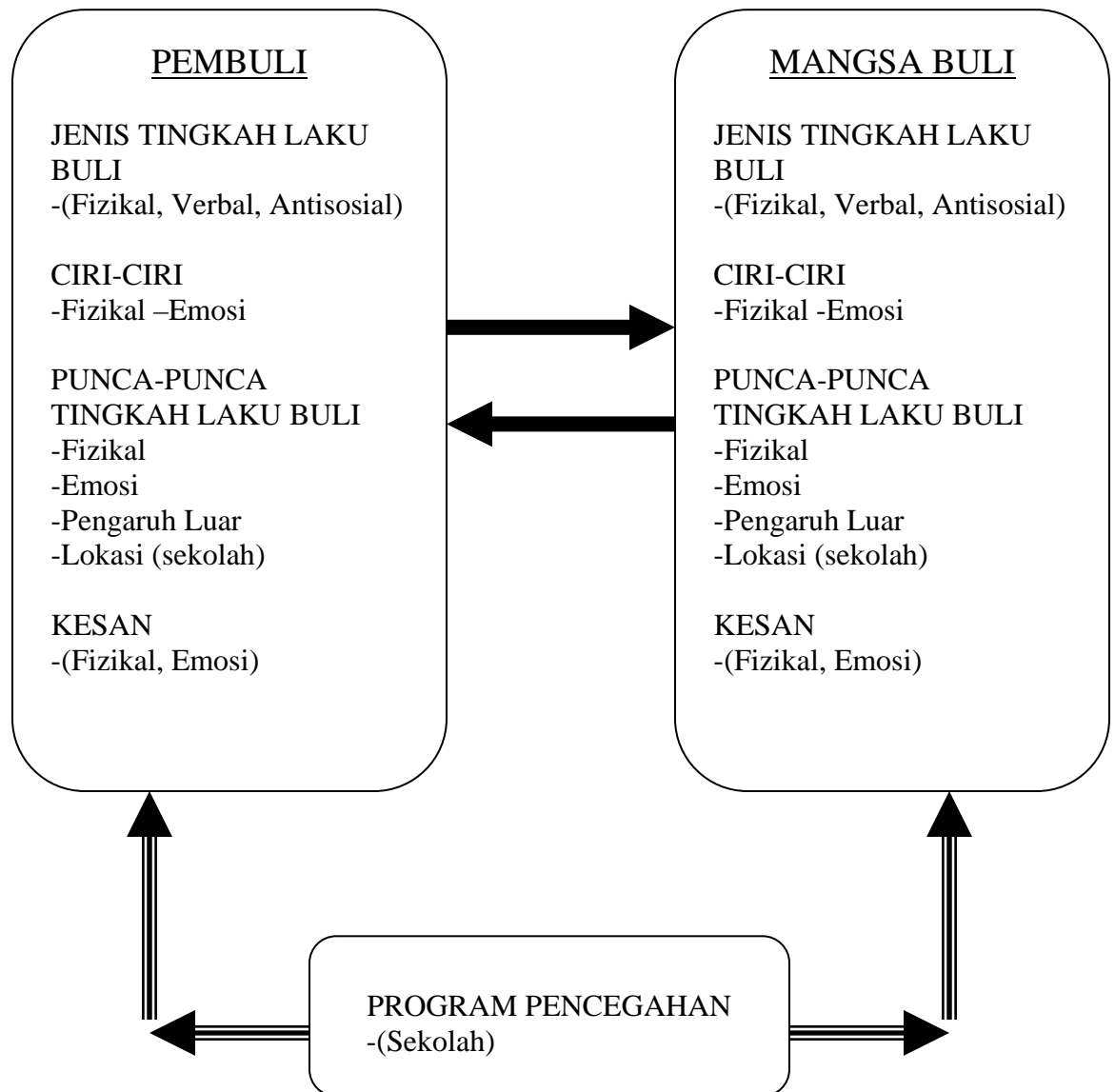
1.11 Kerangka Konsep

Kerangka konsep dalam kajian ini dibina bagi melihat hubungan di antara pemboleh ubah-pemboleh ubah yang dikaji. Ia menunjukkan bahawa pembuli dan mangsa buli terlibat dengan 3 jenis tingkah laku buli iaitu tingkah laku buli fizikal, tingkah laku buli verbal dan tingkah laku buli antisosial.

Kerangka kajian ini juga menunjukkan wujud 2 ciri-ciri dalam kalangan pembuli dan mangsa buli iaitu ciri-ciri fizikal dan ciri-ciri emosi. Seterusnya, kajian ini juga mengkaji punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan pembuli dan juga mangsa buli. Ia dapat dikategorikan kepada 4 iaitu punca-punca fizikal, punca-punca emosi, punca-punca pengaruh luar dan punca-punca lokasi iaitu di sekolah. Ciri-ciri dan punca-punca yang wujud dalam kalangan pembuli dan mangsa buli inilah yang menyebabkan tingkah laku buli terus berlaku dalam persekitaran sekolah.

Kerangka kajian ini juga menunjukkan kesan-kesan akibat bertingkah laku buli terhadap pembuli dan juga mangsa buli. Kesan-kesan terhadap fizikal dan emosi pembuli dan mangsa buli merupakan dua kesan yang dikaji bagi membuktikan wujud kesan-kesan negatif apabila mereka bertingkah laku buli.

Program-program pencegahan tingkah laku buli telah dan sedang dilaksanakan oleh pihak pentadbir dan guru-guru di peringkat sekolah. Ia dilakukan bagi membendung aktiviti ini dari terus berleluasa dalam kalangan pelajar-pelajar terutamanya pembuli dan mangsa buli. Justeru itu, kajian ini dilakukan untuk melihat sejauh manakah keberkesanan program-program tersebut terhadap pembuli dan juga mangsa buli di SMKA. Kerangka konsep yang digunakan dalam kajian ini ditunjukkan seperti dalam rajah 1.2.

Rajah 1.2: Kerangka Konsep Tingkah Laku Buli Dalam Kalangan Pelajar Sekolah Menengah Agama Di Sarawak.

1.12 Definisi Istilah

Terdapat beberapa definisi operasional dan huraian konsep bagi istilah-istilah yang terdapat dalam kajian ini:

1.12.1 Tingkah Laku Buli

Tattum dan Lane (1998) menyatakan tindakan membuli mungkin dilakukan oleh individu atau kumpulan. Ia secara umumnya termasuklah mencederakan orang lain, tolak-menolak, mengejek, penyisihan, pemulauan, perasugut, gangguan telefon, mengambil barang orang lain, bergaduh, bertumbuk, mempersendakan, fitnah, fitnah, mengintip orang lain, menyogok, meludah, memanggil nama dengan panggilan yang tidak disukai atau tidak baik, mencela atau mencaci, merosakkan harta benda orang lain dan mengancam.

Tingkah laku buli merupakan satu bentuk tingkah laku agresif (Smith dan Sharp, 1994). Tingkah laku buli adalah tingkah laku agresif yang dilakukan secara berulang kali terhadap orang lain secara individu atau berkumpulan. Tingkah laku agresif boleh jadi dalam bentuk fizikal atau lisan yang boleh menyebabkan kecederaan atau ketidak selesaan atau kesakitan ke atas individu lain iaitu mangsa buli. Tingkah laku buli termasuklah tindakan –tindakan seperti mengejek, pemulauan dan memukul (Olweus, 1991; Rigby, 1994; Thompson dan Sharp, 1998). Tingkah laku buli tidak boleh digunakan untuk merujuk kepada konflik antara dua pelajar seperti bergaduh atau bertumbuk (Dake, 2003).

Definisi operasional tingkah laku buli dalam kajian ini adalah merujuk kepada tingkah laku atau perbuatan negatif sama ada secara fizikal, verbal (lisan) atau antisosial (secara psikologi) yang dilakukan oleh seseorang yang lebih berupaya terhadap seseorang yang kurang upaya atau yang tidak upaya secara berulang kali. Contohnya seperti memukul, mengejek, mengugut dan memulau.

1.12.2 Pembuli

Perlakuan buli adalah satu bentuk interaksi sosial di mana individu yang lebih dominan akan menunjukkan tingkah laku agresif yang cenderung menyebabkan ketidak selesaian kepada individu yang kurang dominan atau lemah (Olweus, 1978).

Maksud pembuli dalam kajian ini ialah orang yang melakukan tingkah laku buli sama ada secara fizikal, verbal dan antisosial.

1.12.3 Mangsa Buli

Menurut Rigby (1996), mangsa buli ialah seseorang yang menjadi sasaran terhadap pelbagai tingkah laku agresif akibat perbuatan menindas atau menekan secara fizikal atau psikologi oleh seseorang yang lebih berkuasa terhadap seseorang yang tidak berkuasa.

Mangsa buli dalam kajian ini ialah orang yang dibuli iaitu orang yang menerima akibat atau kesan langsung atau tidak langsung daripada perbuatan atau tingkah laku buli.

1.12.4 Jenis-Jenis Tingkah Laku Buli

Menurut Olweus (1993), terdapat tiga jenis tingkah laku buli iaitu fizikal, verbal dan tingkah laku anti sosial. Tingkah laku buli fizikal adalah seperti memukul, menarik rambut, menendang dan mengambil barang kepunyaan orang lain (Olweus, 1993; Smith dan Sharp, 1994). Tingkah laku buli verbal ialah seperti panggilan nama, mengejek, mengusik dan mencemuh berulang kali, menghina dan melabel kaum (Smith dan Sharp, 1994; Salmivalli, 2001). Tingkah laku buli yang berkaitan dengan tingkah laku anti sosial ialah memulau, gossip, fitnah dan merosakkan harta benda secara berulang-ulang kali (Olweus, 1993; Smith dan Sharp, 1994; Rigby, 2000).

Jenis-jenis tingkah laku buli dalam kajian ini adalah merujuk kepada jenis-jenis tingkah laku buli seperti mana didefinisikan oleh Olweus (1993) iaitu secara fizikal seperti memukul, menarik rambut, menendang dan mengambil barang orang lain. Tingkah laku buli secara verbal pula ialah seperti memanggil nama seseorang dengan nama yang tidak disukai, mencabar untuk mencederakan, menakutkan, mengusik seseorang dan sebagainya. Tingkah laku buli bersifat antisosial seperti menghina keluarga, memfitnah, menjadikan seseorang sebagai bahan ejekan dan merosakkan harta benda milik individu lain secara berulang kali.

1.12.5 Ciri-Ciri Pembuli

Para pengkaji mendapati pembuli mempunyai tahap psikososial yang rendah (Demaray dan Malecki, 2003). Pembuli biasanya lebih agresif, mempunyai fizikal yang lebih kuat dan lebih besar berbanding mangsa. Pembuli-pembuli lazimnya adalah terdiri daripada mereka yang secara fizikalnya kuat dan penghargaan sendiri yang baik dan berkembang. Mereka tidak mempunyai rasa tanggungjawab terhadap tindakan yang telah mereka lakukan, sering berasa ingin mengawal dan mendominasi serta tidak mampu memahami dan menghargai orang lain (Twemlow, 2000).

Ciri-ciri fizikal pembuli dalam kajian ini ialah mereka mempunyai sikap yang menghasilkan tingkah laku buli seperti bangga diri, suka mengawal orang lain dan juga aspek-aspek fizikal yang nyata seperti mempunyai fizikal yang lebih kuat dan besar dari mangsa. Manakala ciri-ciri emosi pembuli pula seperti keluarga yang miskin, tidak disukai rakan sekelas, selalu dimarahi guru dan pelajar yang lemah dalam pelajaran.

1.12.6 Ciri-Ciri Mangsa Buli

Isu ketidak mampuan mangsa buli adalah berkait rapat dengan ketidak upaya atau kekurangan mereka dari aspek fizikal dan psikologi, penyisihan sosial, keseorangan, rasa tidak selamat dan penghargaan sendiri yang lemah. Ciri-ciri

ketidak upaya dan kekurangan ini seolah-olah cermin yang menggambarkan mangsa buli (Boulton dan Underwood, 1992; Hoover dan Hazler, 1991; Olweus, 1993). Mangsa buli juga mempunyai ciri-ciri fizikal yang lemah. Pelajar atau individu yang mempunyai kekurangan dari segi ciri-ciri fizikal, tahap kebimbangan yang tinggi dan kemahiran sosial yang rendah berpotensi untuk dijadikan mangsa buli oleh rakan-rakan sebaya (Egan dan Perry, 1998).

Ciri-ciri fizikal mangsa buli dalam kajian ini merujuk kepada individu yang mempunyai kekurangan dari segi ciri-ciri fizikal seperti tubuh yang gemuk, bertubuh kecil, wajah hodoh (contohnya seperti banyak berjerawat) dan sebagainya. Ciri-ciri emosi pula seperti lebih disayangi guru, umur lebih muda, mendapat kedudukan tercorot dalam kelas dan sebagainya.

1.12.7 Punca Tingkah Laku Buli

Beberapa kajian yang telah dijalankan menunjukkan bahawa pembuli mungkin berasal daripada mangsa yang pernah mengalami perlakuan ganas atau deraan (Corsaro & Eder, (1993); Verlinden, Herson dan Thomas, 2000). Tindakan mereka membuli adalah bertujuan untuk membalas dendam. Pembuli-pembuli juga cenderung untuk menganggap bahawa dirinya sentiasa diancam dan dalam bahaya. Mereka akan bertindak menyerang sebelum diserang sebagai justifikasi dan sokongan terhadap tingkah laku agresif yang telah dilakukan. Pembuli-pembuli lazimnya adalah terdiri daripada mereka yang secara fizikalnya kuat dan penghargaan sendiri yang baik dan berkembang. Mereka tidak mempunyai rasa tanggungjawab terhadap tindakan yang telah mereka lakukan, sering berasa ingin mengawal dan mendominasi serta tidak mampu memahami dan menghargai orang lain (Twemlow, 2000).

Olweus (1993) mendapati bahawa terdapat mangsa-mangsa buli yang berkelakuan menyakitkan hati orang lain disekeliling mereka. Perlakuan mereka ini seterusnya mencetuskan provokasi terhadap orang lain disekeliling mereka dan akhirnya mencetuskan pula reaksi negatif daripada orang lain. Mangsa buli

provokatif ini secara langsung akan mengumpukan atau menarik perhatian pembuli untuk membuli mereka. Mereka juga sering membangkitkan kemarahan orang lain untuk membuli mereka dengan penggunaan kata-kata yang menyakitkan hati (Matusova, 1997). Pelajar-pelajar ini juga dikatakan mempunyai sifat yang mudah bergaduh, pemaarah, dan berkelakuan yang menjelikkan orang lain.

Punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan pembuli yang menjadi fokus dalam kajian ini ialah punca fizikal seperti tubuh badan yang besar, umur lebih tua, selalu berbangga dengan diri sendiri dan sebagainya. Seterusnya punca emosi seperti membalas dendam, untuk keseronokan, tidak suka kepada pelajar tersebut dan sebagainya. Punca seterusnya ialah pengaruh luar seperti dipengaruhi oleh rakan, ibu bapa tidak memperdulikannya, pernah dibuli dan sebagainya. Manakala punca lokasi seperti di kelas, padang permainan, kantin, asrama dan sebagainya.

Punca-punca tingkah laku buli dalam kalangan mangsa buli yang menjadi fokus dalam kajian ini ialah punca fizikal seperti badan yang kelakar (contohnya bertubuh rendah / pendek, ada bertingkah laku seperti tingkah laku haiwan), umur lebih muda, tidak disukai dan sebagainya. Seterusnya punca emosi seperti sikapnya yang pendiam, membalas dendam, suka berada dalam kelas dan sebagainya. Punca seterusnya ialah pengaruh luar seperti keluarganya miskin, dipengaruhi oleh rakan, tiada kawan sekelas dan sebagainya.

Punca berlakunya tingkah laku buli juga melibatkan lokasi kejadian. Lokasi adalah tempat, situasi atau kedudukan (Webster, 1985). Maksud lokasi dalam kajian ini merujuk lokasi di dalam kelas, asrama, padang permainan, kantin dan padang perhimpunan sebagai tempat di mana tingkah laku buli berlaku atau dilakukan di sekolah berdasarkan jawapan soal selidik responden kajian.

1.12.8 Kesan Tingkah Laku Buli

Kanak-kanak yang dikenal pasti sebagai pembuli adalah tiga kali ganda cenderung untuk melanggar undang-undang apabila mencapai umur 30 tahun (Beale, 2001).

Pembuli juga akan menekan rakan sebaya mereka dengan mengarahkan mereka melakukan tingkah laku berisiko tinggi seperti merokok dan minum arak (Berthold dan Hoover, 2000).

Mangsa buli lazimnya akan cenderung untuk ponteng sekolah, mengalami penghargaan sendiri yang rendah dan dalam kes-kes yang kronik, mereka akan lari dari rumah, bunuh diri atau membunuh pembuli (Ma *et al.*, 2001). Mangsa buli akan menderita dari aspek sosial dan akademik dan ini akan mengakibatkan mereka memilih untuk bunuh diri dan ianya merupakan akibat yang paling kronik (Beale, 2001).

Definisi operasional berkaitan kesan tingkah laku buli terhadap pembuli merujuk kepada kesan terhadap fizikal seperti suka melanggar peraturan sekolah, mencederakan orang lain dan terlibat dengan jenayah, manakala kesan terhadap emosi mereka seperti dapat meningkatkan penghargaan sendiri, menjadi lebih berani dan dikagumi oleh rakan-rakan.

Definisi operasional berkaitan kesan tingkah laku buli terhadap mangsa buli dalam kajian ini merujuk kepada kesan terhadap fizikal seperti tidak mahu hadir ke sekolah, bertindak balas terhadap orang yang membuli dan sebagainya, manakala kesan emosi pula seperti malu bergaul, risau apabila berada dalam kawasan sekolah dan sebagainya.

1.12.9 Program Pencegahan

Program berasaskan sekolah yang komprehensif merupakan cara yang paling efektif bagi menangani masalah tingkah laku buli di sekolah (Garrity *et al.*, 1997). Definisi operasional dalam kajian ini berkaitan dengan program pencegahan adalah program yang telah dan sedang dilaksanakan oleh pihak sekolah untuk mencegah atau mengurangkan kejadian tingkah laku buli. Ia boleh dilaksanakan dalam pelbagai bentuk sama ada melalui kurikulum pencegahan tingkah laku buli, peraturan-peraturan, disiplin sekolah, kempen, penubuhan pasukan khas ko-kurikulum dan

lain-lain program yang bertujuan untuk mencegah atau mengurangi tingkah laku buli di sekolah.

1.12.10 Sekolah Menengah Kebangsaan Agama

Sekolah Menengah Kebangsaan Agama bermakna institusi pendidikan bantuan penuh kerajaan yang dikawal oleh Jabatan Pelajaran Negeri yang menawarkan pendidikan menengah (dari tingkatan 1 hingga tingkatan 5).

Antara matlamat penubuhan Sekolah Menengah Kebangsaan Agama ialah untuk mendidik pelajar dengan keperibadian Islam, membekalkan ilmu yang memenuhi tuntutan duniawi dan ukhrawi, memperkembangkan potensi pelajar dari segi minat, kreativiti, sahsiah dan kepimpinan dan memberi peluang kepada pelajar untuk melanjutkan pelajaran dalam pelbagai bidang ilmu dalam dan luar negara.

1.12.11 Remaja

Perkataan remaja berasal daripada perkataan Latin "*adolescence*" yang bermaksud meningkat dewasa dan matang. Ia merupakan satu jangka masa peralihan daripada zaman kanak-kanak kepada alam dewasa. Sesungguhnya jangka masa ini melibatkan beberapa perubahan ke atas diri remaja berkenaan.

Definisi tentang remaja iaitu perubahan terhadap sosiologi, biologi dan psikologi seorang manusia. Sosiologi melihat remaja itu sebagai manusia yang sedang menuju kematangan hasil daripada proses sosiolisasi, iaitu remaja belajar membiasakan diri dengan cara, idea, kepercayaan, nilai dan norma kebudayaan masyarakat untuk dijadikan sebahagian daripada personalitinya. Jelasnya, remaja dibentuk dari alam sekitar dan perilaku mereka tidak serupa. Oleh itu, sesiapa yang ingin berhadapan dengan mereka perlulah memahami cara dan tingkah laku mereka (Ibrahim Mamat, 2001).

Definisi operasional remaja dalam kajian ini adalah merujuk kepada pelajar tingkatan 2 dan pelajar tingkatan 4 ialah remaja yang sedang belajar di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama yang berumur diantara 14 tahun dan 16 tahun. Pelajar tingkatan 2 berumur 14 tahun dan pelajar tingkatan 4 berumur 16 tahun.

1.13 Penutup

Kajian ini adalah untuk mengkaji masalah tingkah laku buli dalam kalangan pelajar di Sekolah Menengah Kebangsaan Agama di Sarawak. Setelah mengenal pasti latar belakang masalah, penyataan masalah dan menentukan objektif serta menyatakan persoalan kajian, maka dalam Bab II nanti akan memaparkan beberapa hasil kajian, kenyataan laporan dan kajian lepas berkaitan tingkah laku buli sama ada dalam negeri atau luar negeri secara umum.